

Belang van spelontwikkeling

Zet spel op de kaart

Leerkrachten in kleutergroepen en pedagogisch medewerkers hebben dagelijks te maken met spel van kinderen. Binnen dit spel zijn ongelooflijk veel kansen te grijpen om kinderen verder te helpen in hun ontwikkeling als de professional meer weet over spel. Hoe krijg je meer zicht op de kwaliteit van spel en spelontwikkeling van peuters en kleuters? En op welke wijze kun je het belang van spel en spelontwikkeling binnen je team of in je eigen groep beter op de kaart zetten?

Anneke Elenbaas van Ommen

is als onderwijspedagoog zelfstandig gevestigd onder de bedrijfsnaam Personal Development Schiedam en is redactielid van HJK

Tinka Hofmeijer

is adviseur bij Expertis en gespecialiseerd in het jonge kind van 0 tot 7 jaar

Speciaal voor professionals heeft het netwerk Spel & Spelontwikkeling Versterk Het Jonge Kind een kwaliteitskaart voor spel ontwikkeld. Deze kaart – met als naam ‘Spel op de kaart!’ – geeft in één oogopslag weer waar het om draait bij spel en spelen. Het doel van de kwaliteitskaart is dat professionals meer kennis krijgen over spel en beter inzicht krijgen op wat er nodig is om de spelkwaliteit van jonge kinderen te verbeteren. Als aanvulling op de kaart zijn er diverse verdiepingskaarten beschikbaar waar collega’s in de onderbouw zelf actief mee aan de slag kunnen gaan. De kijkaarten, actiekaarten, denkaarten en inspiratiekaarten zetten aan tot het nadenken over het eigen handelen, dagen de professional uit tot verdiepende spelactiviteiten en lokken inhoudelijke discussies over spel uit. Door op deze wijze het gesprek met elkaar aan te gaan en hierbij ook de verdiepende informatie op de achterkant van de kaart te gebruiken, kunnen collega’s samen een goed onderbouwde visie op spel vormen en hiermee de nodige actiepunten voor hun eigen organisatie bepalen.

Studiedag

Tijdens een gezamenlijke studiedag heeft een aantal leerkrachten en pedagogisch medewerkers van stichting De Linge uit de gemeente Lingewaard de kwaliteitskaart gebruikt om met elkaar in gesprek te gaan over hoe zij het handelingsgericht werken en het speelse leren concreet in hun groep kunnen omzetten. Het prentenboek *De Gruffalo* was hierbij het uitgangspunt.

De collega’s hebben in gemixte groepen via een circuit de stappen van het handelingsgericht werken doorlopen en bij elke stap onderdelen van de spelkaart gebruikt.

1. Waarnemen

Bij de stap ‘Waarnemen’ is er op de kwaliteitskaart gekeken naar het onderdeel ‘Wat ziet de professional?’ Door scherp te hebben waar je in het spel

van de kinderen op kunt letten, ga je beter waarnemen. Aan de hand van denk- en discussievragen zijn de leerkrachten en pedagogisch medewerkers hierover met elkaar in gesprek gegaan. Wat zouden zij tijdens de Kinderboekenweek in het spel van de kinderen allemaal kunnen zien en waar willen ze in het spel op gaan letten?

2. Begrijpen

Bij de stap ‘Begrijpen’ is er op de kwaliteitskaart gekeken naar het onderdeel ‘Wat weet de professional?’ Door te bekijken welk spel past bij een bepaalde leeftijd, en ook wat de volgende stap in de ontwikkeling is, begrijpt de professional waar een kind staat. Hij kan daardoor beter aansluiten bij de zone van de naaste ontwikkeling en zorgen voor een passend aanbod.

3. Plannen

Bij de stap ‘Plannen’ is er gekeken naar de onderdelen ‘Wat doet de professional?’ en ‘Hoe faciliteert de professional?’ Vanuit de verschillende praktische voorbeelden, gericht op de speel- leeromgeving en de betekenis die de professional zelf binnen deze speelleeromgeving kan innemen, zijn er afspraken gemaakt. Afspraken over activiteiten die in de eigen praktijk uitgetoetst worden en de wijze waarop de ervaringen vervolgens met elkaar worden gedeeld. Behalve spelkennis en spelvaardigheden is de inrichting van een rijke speelleeromgeving namelijk zeker zo belangrijk. De ruimte is ingericht met inspirerende en echte materialen waarmee kinderen ontdekkingen kunnen doen om hun spel een eigen inhoud te kunnen geven (Janssen-Vos & Van der Meer, 2017). Er zijn zowel basishoeken als wisselende hoeken waarbinnen het thema herkenbaar is doorgevoerd en de materialen de ontluikende gecijferdheid en geletterdheid ontlokken. Bijvoorbeeld door de huishoek als basishoek te verbinden met de wisselende hoek, de groentewinkel passend bij het thema ‘Gezonde voeding’, zodat kinderen daar hun boodschappen kunnen doen. Behalve de binnenruimte, die volop benut kan worden door gangen bij de hoeken in de klas te betrekken,

Door scherp te hebben waar je in het spel van kinderen op moet letten, ga je beter waarnemen

• Foto's: Timka Hofmeijer

Leerkrachten en pedagogisch medewerkers van stichting De Linge gebruiken de kwaliteitskaart om te bepalen hoe zij het handelingsgericht werken en het speelse leren in hun groep kunnen omzetten

is het van belang ook de buitenruimte goed te gebruiken. De buitenruimte (bijvoorbeeld natuurspeelpleinen) daagt uit tot fantasiespel en ontdekkend leren en geeft mogelijkheden voor sensorisch spel, ontwikkeling van de grote motoriek en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

4. Realiseren

Bij de stap 'Realiseren' is er op de kwaliteitskaart gekeken naar het onderdeel 'Welke vaardigheden heeft de professional?' Zo hebben de leerkrachten en pedagogisch medewerkers met elkaar gekeken hoe zij het aanpakgedrag van kinderen kunnen stimuleren en hebben daarvoor het Kinderboekenweekboek *Knikkeruil* gebruikt. Welke vragen kun je bij dit boek stellen? Welke materialen en spelactiviteiten zijn hierbij uitdagend voor de kinderen? Wat gaan we morgen in onze groep anders doen?

Prominente plek voor spel

Dit praktijkvoorbeeld is een manier om de kwaliteitskaart te gebruiken, maar er zijn diverse andere mogelijkheden om de kaart in te zetten. Niet alleen leerkrachten en pedagogisch medewerkers, maar ook directeurs, coaches, bestuurders en opleiders kunnen de kwaliteitskaart voor spel gebruiken om spel een prominentere plek te geven in de eigen praktijk.

Achterkant spelkaart

Op de achterkant van de kaart staan bijdragen van verschillende wetenschappers en deskundigen die richting kunnen geven bij gesprekken over de kwaliteit van spel in de eigen organisatie. Twee vooraanstaande pedagogen op het gebied van onderwijs en opvoeding onderschrijven het belang van spel en van het versterken van spelontwikkeling, zowel binnen de kinderopvang als binnen het onderwijs, door hiervoor meer ruimte en vrijheid

te nemen. Zo stelt Singer (VHJK, 2017) dat de eerste taak van de professional is het scheppen van voorwaarden, waardoor kinderen vrijheid en uitdaging krijgen en de rust hebben om te kunnen spelen (Singer & De Haan, 2013). Spel is een recht voor kinderen en geeft vrijheid om een eigen werkelijkheid te maken. De grenzen tussen 'spel' en 'echt' bij peuters en kleuters zijn vaag en vloeiend (Singer & Tajik, 2014). Kenmerkend voor spel is dat kinderen er vrijwillig aan deelnemen, binnen bepaalde grenzen, waarbij ze een gevoel van spanning ervaren. Volgens Van Oers (VHJK, 2017) zijn drie parameters van belang in het spel van kinderen: betrokkenheid, regels en veiligheidsgraden. Waarom parameters? Omdat de waarden kunnen variëren:

- 1. Betrokkenheid** heeft te maken met vrijwillige deelname en aansluiten bij interesses/motieven/behoefte van kinderen;
- 2. Regels** hebben te maken met betrekking tot gebruik van spelmaterialen, sociale regels, et cetera;
- 3. Vrijheidsgraden:** aangezien er altijd enige vrijheid moet zijn om het spel naar eigen inzicht in te vullen, om regels te veranderen, et cetera. Deze vrijheidsgraden zijn volgens Van Oers (VHJK, 2017) essentieel. Kinderen kunnen deze benutten bij het kiezen van handelingen, doelen, spelattributen. Een blokje hout kan het ene moment bijvoorbeeld een telefoon zijn, maar kan later weer veranderen in een bootje wanneer het kind in de zandbak speelt (VHJK, 2017).

Kortom: binnen spel zijn volop mogelijkheden voor betekenisvol leren. Zo zijn er verschillende invalshoeken en voorbeelden te gebruiken om spel op de kaart te zetten, afhankelijk van de eigen situatie en behoefte. Bijvoorbeeld omtrent de rol en taakopvatting van de professional.

Boeken zijn geschikt om spel te stimuleren. Welke vragen kun je bij dit boek stellen? Welke materialen zijn uitdagend?

Rol en taakopvatting

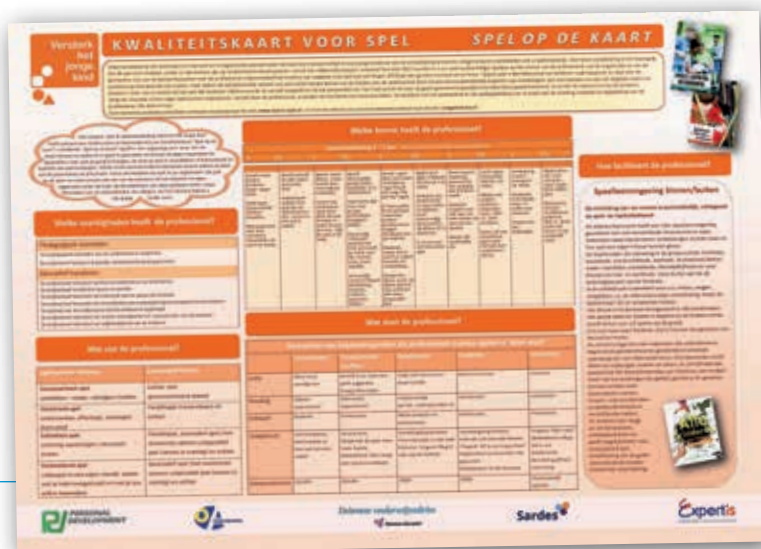
De professional is van groot belang om het spel te stimuleren of naar een hoger niveau te tillen. Dit kan langs de zijlijn, bijvoorbeeld in de rol van toeschouwer, als regisseur, als speelmaatje, als spel-leider of als instructeur (Singer & De Haan, 2013). Voor al deze rollen geldt dat de kwaliteit afhangt van de houding, het initiatief en de begeleiding van de professional. Van Tuijl (VHJK, 2017) vindt het belangrijk dat de professional goed afstemt op het niveau van het kind. Indien een kind in de fase van manipulatief handelen zit, kan de professional dat ondersteunen: 'Zo, die auto kan wel heel hard rijden.' Maar als het kind blijft hangen in deze fase – zij noemt dit 'hanterend' spel –, kan de professional een spelsuggestie geven om het spel een stapje verder te brengen wanneer het kind alleen de auto in en uit de garage rijdt: 'Moet de auto niet tanken?' Op deze wijze stimuleer je volgens Van Tuijl (VHJK, 2017) het kind tot verbeeldend spel zonder het spel over te nemen. Wanneer je het kind alleen maar vrij laat spelen en ontdekken, komt er volgens haar

weinig uit het kind. Naast een omslag in denken over spel vindt zij dat er in de opleidingen meer aandacht moet zijn voor 'leren over spelend leren'. Hoewel er wel aandacht besteed wordt aan het belang van spel, komen belangrijke vaardigheden als invoegen, verrijken en verdiepen van spel maar mondjesmaat aan de orde.

Vanuit het onderzoeksrapport Leseman en Henrichs (2016) worden ten aanzien van het spel aanbevelingen gedaan op het niveau van de professional, van de organisatie en van de gemeente. Een van de aandachtspunten voor de professional is bijvoorbeeld het inzetten van spelbegeleiding tijdens het vrije spel van kinderen als een gericht moment van leren. Tijdens het vrije spel is betrokkenheid van kinderen immers vaak heel groot en daar kan de professional slim gebruik van maken. Door tijdens de betekenisvolle context van spel actief nieuwe kennis aan te bieden, kan de professional deze nieuwe kennis gemakkelijk koppelen aan handelingen, voorwerpen en het dagelijkse leven van kinderen.

Het beste uit twee werelden

Door aan te sluiten bij het spel dat kinderen initiëren, wordt op een natuurlijke wijze aangesloten bij het perspectief van het kind. De kans op grote gemeenschappelijke betrokkenheid wordt geoptimaliseerd en de autonomie van kinderen vergroot. Doordat de professional ruimte en vrijheid biedt aan kinderen om hun eigen spel te kunnen organiseren en door goede observatie de kansen grijpt om het spel van kinderen te verrijken, is er sprake van het beste van twee werelden. De kwaliteit van het spelaanbod en de spelbegeleiding. Deze spelbegeleiding valt of staat met de houding, het initiatief en de begeleiding van de professional. Een belangrijke boodschap: de professional doet ertoe! De kwaliteitskaart voor spel biedt samen met de bijdrage van de verschillende deskundigen diverse invalshoeken en voorbeelden om over spel in gesprek te gaan. De aanvullende denk-, kijk-, inspiratie- en actiekaarten bieden professionals extra handvatten om de input van de kaart nog beter te benutten en spel dagelijks nog prominenter op de kaart te zetten. 🌟

© VHJK

Kwaliteitskaart downloaden

De kwaliteitskaart 'Spel op de kaart!' is ontwikkeld voor kindercentra en het basisonderwijs. Deze geeft in één oogopslag weer waar het om draait bij spel en spelen, en is goed te gebruiken om de spelbegeleiding te screenen voor de eigen organisatie. De kwaliteitskaart 'Spel op de kaart!' is gratis te downloaden op de website www.vhjk.nl/N182-Spel-op-de-kaart.html.

Literatuur

- Janssen-Vos, F. & Meer, L. van der (2017). *Basisontwikkeling voor peuters en onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Leseman, P. & Henrichs, L. (2016). *Onderzoeksrapport WE Utrecht 2012-2015. Wetenschap en Werkveld ontmoeten elkaar in actieonderzoek*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Singer, E. & Haan, D. de (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig*. Amsterdam: SWP.
- Singer, E. & Tadjik, M. (2014). *Verhogen van de spelbetrokkenheid*. HJK, 42 (3), 4-7.
- VHJK (2017). *Kwaliteitskaart voor spel. Spel op de kaart*. Utrecht: Versterk Het Jonge Kind.

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het jonge kind?

Neem nu een abonnement op HJK

HJK lezen op tablet en pc via Schooltas

Kijk voor onze speciale congresactie met prentenboeken op: www.hjk-online.nl/spel-in-zicht

Ontvang 10 x HJK

Krijg toegang tot het digitaal archief

Samen voor €79,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.hjk-online.nl of bel 088-2266691